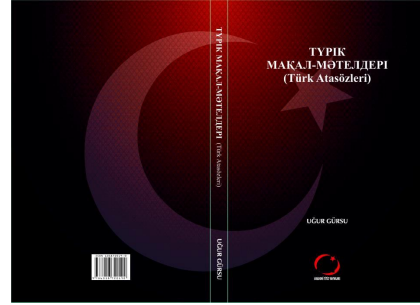

Uğur Gürsu, Türk Makal-Metelleri (Türk Atasözleri), Akademi Titiz Yayınları, İstanbul 2012, 201 s. (Tanıtma)

Emek ÜŞENMEZ*

Çağdaş Türk lehçeleri ve edebiyatları üzerine yapılan çalışmaların bilhassa 1990'lı yıllardan sonra arttığını söyleyebiliriz. Bunda Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan gibi ülkelerin bağımsız olmaları etkili olmuştur denilebilir. Söz konusu çalışmaların pek çoğunda diğer Türk lehçelerinden Türkiye Türkçesine aktarmalar yapıldığı görülmektedir. Buna mukabil Türkiye Türkçesinden diğer çağdaş Türk lehçelerine yapılan aktarmalar sınırlı sayıdadır. Bu tür aktarmalar Türkiyeli araştırmacılar tarafından çok sayıda yapılmamakla birlikte bu işin ne denli zor olduğunu da belirtmekte fayda vardır. Aslında bir Türk lehçesini bilmek demek o lehçe ile eser ortaya koyabilmektir. Söz konusu lehçelerden Türkiye Türkçesine aktarma yapmak birincisine göre daha asandır. Konuya bu açıdan bakıldığı zaman değerli araştırmacı Uğur Gürsu'nun ne kadar önemli ve zahmetli bir işin altına girip üstesinden geldiğini söylemek abartı sayılmaz.

Araştırmacı, bu çalışmada 2000 adet Türk¹ atasözünü Kazak Türkçesine aktarmıştır. 2000 Türk atasözü alfabetik sıra ile verilmiştir. Bu kısım mevcut çalışmada yaklaşık yüz sayfalık yer tutmaktadır. Her bir atasözü numaralandırılarak öncelikle Kazak Türkçesine aktarım tam karşısında da Türkiye Türkçesindeki aslı şekli verilmiştir. Netice itibari ile her iki çağdaş lehçe de Türkçe çatısı altında yer aldığı için benzer atasözleri Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında çözümlenmesi-aktarılması uçurum oluşturacak derecede yazara sorun yaşatmamıştır kanaatini taşıyorum.

Мақал-мәтелдер

1. İsteген темір жалтырар	İşleyen demir ışıldar.
2. Істің жәйін түсіндіргенше бас кетер	İş anlatılıncaya kadar baş elden gider.
3. Абысын абысынға серік болмас, арпа ұнынан ас болмас	Elti eltiye eş olmaz, arpa unundan aş olmaz.
4. Ағайын жаман болса үлесің жарым	Kardeş kötü, pay yarım.
5. Ағайыны жоқ бейшара	Kardeşi olmayan garip olur.
6. Ағарған арпаның өмірі аз болар	Ağaran arpanın ömrü az olur.
7. Ағарған баспен жылаған көзді жасыра алмассың	Ağaran baş, ağlayan göz gizlenmez.
8. Ағаш гүлденбей жеміс бермес	Ağaç çiçeklenmeden meyve vermez.
9. Ағаш жас кезінде майысар	Ağaç yaşken eğilir.
10. Ағаш жемісімен сәнді	Ağaç meyvesiyle süslenir.
11. Ағаш қанша ұзарғанмен көкке жетпес	Ağaç ne kadar uzasa göğe yetmez.
12. Ағаш қанша ұзарса жапырақтары жерге жығылар	Ağaç ne kadar yükselse yaprakları yere düşer.
13. Ағаш қанша ұзаса да балта әрқашан дайын	Ağaç ne kadar uzasa, balta dibinde hazırdir.
14. Ағаш құласа да қасындағына сүйкенер	Ağaç düşse de yakınına yaslanır.
15. Ағашпен қабығы арасына саусақ сұғуға болмас	Ağaç ile kabuğu arasına parmak sokulmaz.
16. Ағаштың құрты ішінде	Ağaç kurdu içinde besler.
17. Ағын су әрқашан бөрене әкелмес	Akarsu her zaman kütük getirmez.
18. Адам адамнан ауыр, жүк жүктен ауыр	İnsan insandan, yük yükten ağırdır.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fahemek@gmail.com

¹ Türkiye Türkçesinde yer alan atasözleri kastedilmektedir.

19.	Адам адамның арқасында адам болар	Adam adam sayesinde adam olur.
20.	Адам боламын дегенге бір ауыз сөз жетер	Adam olana bir söz yeter.
21.	Адам болатын бала жүрісінен белгілі	Adam olacak çocuk yürüyüşünden belli olur.
22.	Адам жеңілгенмен епті болар, жаңылғанмен ғалым болар	Adam yenilmekle marifetli olur, yanlışla alim olur.
23.	Адам жеті жаста не болса жетпіс жаста да сол	İnsan yedisinde ne ise yetmişinde de odur.
24.	Адам қыңыраю үшін қырық батпан тұз жер	İnsan inat için kırk batman tuz yer.
25.	Адам сүйгенінің құлы	İnsan, sevdiğinin kölesidir.
26.	Адам түсінде не көрмес, дұшпан адамға не демес	Düşte insan ne görmez, düşman adama ne demez.
27.	Қазанның дағы жоғалар, ардың дағы жоғалмас	Kazanın karası gider, namus karası gitmez.
28.	Адамзат тастан қатты, раушаннан нәзік	İnsan taştan pek, gülden naziktir.
29.	Адамның қадірін адам білер, алтынның бағасын зергер білер	Adamın kadrini adam bilir, altının kıymetini sarraf.
30.	Адамның кешегі құлдығына қарама, бүгінгі қожалығына кара	Dünkü köleliğine bakma, bugünkü efendiliğine bak.
31.	Ажалдыға сөз айтуға болмас	Eceli gelenle laf olmaz.
32.	Ажалмен неке күні қателеспес	Ecel ile nikahın günü şaşmaz.
33.	Иттің де тегін сұрар	Köpeğin bile soyunu sorarlar.
34.	Ажалы келген ешкі шопанның таяғын жалар	Eceli gelen keçi, çobanın değneğini yalar.
35.	Ажалы келген жылан жол үстінде жатар	Eceli dolan (gelen) yılan, yol üstünde yatar.
36.	Ажалы келген ит мешіттің қабырғасына сиер	Eceli gelen it cami duvarına siyer.
37.	Ажарсыз әйел үйін жинар, сұлу әйел тойда кезер	Çirkin karı evi toplar, güzel karı düğün gezer.
38.	Аз ауруды ас басар, көп ауруды іс басар	Az ağrıyı aş basar, çok ağrıyı iş basar.
39.	Аз бақтың аз жүзімі болар	Az bağın az üzümü olur.
40.	Аз жатқан, анын тез табар	Az yatan, avını tez bulur.
41.	Аз жеген аз ұйықтар, көп жеген әрең ұйықтар	Az yiye az uyur, çok yiye güç uyur.

Uğur Gürsu, çalışmasının önsözünden sonra Türkiye'deki atasözleri çalışmalarının tarihçesinden bahseder. Yapılan çalışmalar, yayınlar ve derlemeler gerek dipnotlarla gerekse yazının akışı içinde izahlı olarak verilmiştir. 2000 Türk atasözünün Kazak Türkçesine aktarımdan sonra yazar okura kolaylık sağlamak maksadı ile mevcut çalışmayı Sözlük (s. 107-198) ile taçlandırmıştır. Kazakistanlı bir okur bu kitabı eline aldığı zaman atasözü içinde geçen herhangi bir kelimeyi merak ettiği zaman doğrudan sözlüğe müracat edecektir. Sözlük hazırlanırken madde başları Türkiye Türkçesi, açıklamalar Kazak Türkçesi ile verilmiştir. Her bir açıklamayı tanımlayan atasözünü ise Türkiye Türkçesi'yle sunulmuştur. Çalışmanın sonunda yazar faydalandığı kaynaklara (Kazakistan ve Türkiye'deki alanla ilgili yayınlardan) yer vermiştir.

Eriş (2)-	: Жету, мақсат-мұраты орындалу.	Bir eteğe pek yapışan, maksuduna erişir.
Erit-	: Еріту, балқыту.	El gözü taşı eritir.
Erkek	: Еркек.	Erkek sel, kadın göl.
Erken	: Ерте.	Erken evlenen yanlış.
Erli	: Ері, жұбайы бар әйел.	Erliyi eri döver, ersizi tanı döver.
Ersiz	: Ері, жұбайы жоқ әйел.	Erliyi eri döver, ersizi tanı döver.
Erte	: Ертең.	Ertesi dâne piriңтен bugünkü bulamaç yeğdir.
Eser	: Еңбек, шығарма.	Eşek ölü, semeri kalır; adam ölü, eseri kalır.
Esirge-	: Аяу, мүсіркеу, есіркеу.	Düşmandan yara esirgeyen өз canında bulur.
Eski	: Ескі.	Eski dost düşman olmaz.
Eski-	: Ескіру, көнеру, тозу.	Eskimedik bez, gelin olmadık kız olmaz.
Eş	: Егіздің серігі, екеудің бірі; сыңар.	Öküz eşіyle koşulur.
Eş-	: Қазу, шұқырлау.	Fakirin eşтігі kuyudan su çıkmaz.
Eşek	: Есек.	Karpuz kabuғыyla büyüyen eşегін ölümü sudan olur.
Eşekçi	: Есекші.	Eşегін hesabı başka, eşekçininki başka.
Eşik	: Босаға.	Kadın eşik dibinde değil, beşik dibinde belli olur.
Eşin-	: Жерді қазу.	Delinin düşünmesine, tavuğun

		eşinmesine derman olmaz.
Eşkiya	: Қарақшы, тонаушы.	Çayır çürümez, eşkiya karışmaz.
Et	: Ет.	Et tırnaktan ayrılmaz.
Et-	: Қылу, ету, жасау, істеу.	Kötü komşu insanı mal sahibi eder.
Etek	: Етек.	Bir eteğe pek yarışan, maksuduna erişir.
Etraf	: Төңірек, айнала.	Arı bal etrafında dolaşır.
Ev	: Үй.	Ev alma, komşu al.
Ev-	: Асығу.	Even koyun çektik kuzular.
Evecen	: Асыққыш.	Evecen it gözsüz enik doğurur.
Ever-	: Үйлендіру.	Akıllı düşününceye kadar deli oğlunu everir.
Evlat	: Бала.	Ana baba evlat için, evlat kendi başı için.
Evlek	: Суаратын егіс танабының шахмат түрінде жасалған көрінісі; атыз.	Övünen öküz evleге sıçar.
Evlen-	: Үйлену.	Erken evlenen yanılmamış.
Evvel	: Бұрын, ертерекше.	İmamdan evvel camiye girme.
Eyer	: Салт атқа мінгенде салатын жабдық.	Eşeğe eyer vurulmaz.
Eyerlen-	: Ерттеп қою, ерттелу.	Dost dostun eyerlenmiş atıdır.
Eyle-	: Қылу, ету, істеу, жасау.	Ölü аşı n'eylesin, türbe таşı n'eylesin?
Ezan	: Азан.	Namaza meyli olmayanın kulağı ezanda olmaz.
Fak	: Тұзақ.	Kurt ayının fakına basmaz.
Fakat	: Бірақ.	Kavak da uzun fakat gölgesinde oturulmaz.
Fakir	: Кедей, жарлы.	Zengin malı fakirin çenesini yorar.
Fakirlik	: Кедейлік, жарлылық.	Fakirlik kapıу ачınca, ашık pencereden kaçар.
Falcı	: Балгер.	Falcı gaybı bilse, yeraltından define çıkarır.
Fare	: Тышқан.	Samanlık yanar da farelere olur hayıflık.
Fayda	: Пайда.	Kan kusana altın leğenin ne faydası var?

Felek	: Тағдыр.	Felekle dövüşen akıbet yenilir.
Fena	: Жаман.	El arı, kabir azabından fenadır.
Fetva	: Пәтуа.	Hasisten sadaka istemişler, fetva söylemiş.
Fırın	: Наубайхана.	Aç it fırına bakmakla doymaz.
Fukara	: Кедей, жарлы.	Deniz bal olmuş, fukara kaşık bulamamış.

Bu çalışma Türk dünyası ile Türkiye arasındaki kültürel ve akademik ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynayacaktır. Kazakistan halkının Türk atasözlerini kendi lehçeleri ile okuması ve her iki millet arasında ne kadar yakın ve sıcak bir bağ olduğunu görmesi elbette başta yazar olmak üzere herkesi mutlu edecektir.